

ТЕМА 4. ФОРМИ (ДЖЕРЕЛА) ПРАВА.

1. Поняття форм (джерел) права, їх різновиди.
2. Поняття нормативно-правового акту, відмінність його від інших правових актів.
3. Закон як вид нормативно-правового акту.
4. Підзаконні нормативно-правові акти.

1. Поняття форм (джерел) права, їх різновиди

Форма права – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені або санкціоновані державою чи загально визнані суспільством. Це, по суті, різні види права, зовнішня форма існування змісту норм права.

Історія правознавства знає 4 форми права: 1) правовий звичай; 2) правовий прецедент; 3) нормативно-правовий договір; 4) нормативно-правовий акт.

Правовий звичай — це історично обумовлене неписане правило поведінки людей, яке ввійшло у звичку в силу багаторазового застосування протягом тривалого часу життя суспільства. Іноді правовий звичай санкціонується державою. Правовий звичай є історично першою формою права. Сьогодні така форма права у нас майже не збереглась. Правові звичаї були дуже розповсюджені в Україні до 20-х років нашого століття.

Правовий прецедент — це об'єктивоване (проявлене зовні) рішення суду чи адміністрації з конкретної справи, якому надається формальна визначеність, і яке має загальнообов'язковий характер для вирішення наступних аналогічних справ.

Він поділяється на судовий чи адміністративний, в залежності від того, хто приймав це рішення. Ця форма права з'явилася як результат загальних судів в Англії і розповсюджена в США і країнах Британської співдружності. Іноді це право називають прецедентне право або англосаксонська система права. У праві України така форма не визнається.

Нормативно-правовий договір – об'єктивоване формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлене за взаємною згодою декількох суб'єктів і забезпечується державою.

Укладена угода або договір в письмовій формі, можуть мати міжнародний і національний характер. Наприклад, Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (1991 р.) в процесі розпаду СРСР, угоди між двома фірмами, підприємствами, в т.ч. іноземними. На відміну від договорів-операцій, що мають індивідуально-разовий характер, нормативно-

правовий договір розрахований на кількаразове застосування: його зміст складають норми – правила поведінки загального характеру (колективний, трудовий договір, типовий договір та ін.). Він має суттєве значення у сфері комерційних відносин і майнового обороту. Може мати місце між суб'єктами федерації (наприклад, Федеративний договір Російської Федерації 1992 р.).

Особливим видом нормативно-правового договору є *міжнародно-правовий акт*, що (на відміну від *внутрішньодержавного* нормативно-правового договору) можна розглядати як самостійне джерело права.

Нормативно-правовий акт – це письмовий юридичний документ, який приймається органами державної влади або уповноваженими державою іншими суб'єктами, має формально-визначений, загальнообов'язковий характер і охороняється державною владою від порушень.

Це основна, а іноді і єдина форма права в більшості країн, особливо романо-германського типу (родини) правових систем - Франція, ФРН, Італія, Іспанія й ін., в т.ч. і в Україні. Нормативно-правові акти поділяються на закони і підзаконні акти, які складають систему писаного права.

Правова доктрина – акт-документ, що містить концептуально оформлені правової ідеї, принципи, розроблені вченими з метою удосконалення законодавства, усвідомлені суспільством і визнані державою як обов'язкові.

Правова доктрина не у всіх країнах є джерелом права, хоча значення наукових праць юристів для формування моделі правового регулювання визнається законодавцями багатьох країн. У наші дні роль доктрини є важливою для правотворчості: вона сприяє удосконаленню нормативно-правових актів, створенню нових правових понять і категорій, розвиткові методології тлумачення законів.

Правова доктрина служила безпосереднім джерелом права в англо-американській правовій системі: при вирішенні справи судді посилалися на праці вчених; а також у релігійно-філософській правовій системі: іслам, індуїзм, іудаїзм мають у своїй основі правила загальнообов'язкової поведінки, почерпнуті з праць видатних юристів.

Релігійно-правова норма – акт-документ, що містить церковний канон або іншу релігійну норму, яка санкціонується державою для надання їй загальнообов'язкового значення і забезпечується нею. Релігійно-правова норма поширена в традиційно-релігійних правових системах (напр., у мусульманських країнах). У деяких країнах релігійно-правова норма тісно переплелася із правовим звичаєм, традиціями общинного побуту (держави Африки, Латинської Америки).

Міжнародно-правовий акт – спільний акт-документ двох або кількох держав, що містить норми права про встановлення, зміну або припинення

прав і обов'язків у різних відносинах між ними. З санкції держави такий акт поширюється на її територію, стає частиною внутрішньонаціонального законодавства. На внутрішньодержавне право впливають джерела міжнародного права: загальновизнані принципи міжнародного права, міжнародні договори (пакти, конвенції).

Висновки з першого питання:

Форма права – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені або санкціоновані державою чи загальновизнані суспільством. Це, по суті, різні види права, зовнішня форма існування змісту норм права.

Історія правознавства знає 4 форми права: 1) правовий звичай; 2) правовий прецедент; 3) нормативно-правовий договір; 4) нормативно-правовий акт.

2. Поняття нормативно-правового акту, відмінність його від інших правових актів

Нормативно-правовий акт – офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Або інакше: акт правотворчості, який містить юридичні норми. Отже, нормативно-правовий акт становить рішення правотворчого органа, спрямоване на встановлення, зміну або скасування дії норм права.

Нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: *функцію юридичного джерела права* і *функцію форми права*, тобто виступає як спосіб існування і вираження норм права.

Ознаки нормативно-правового акта:

1) приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум);

2) завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків;

3) приймається з дотриманням певної процедури;

4) має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити:

а) вид акта (закон, указ, постанова);

б) найменування органа, який ухвалив акт (парламент, президент, уряд, місцевий орган влади),

в) заголовок (деякі акти, напр., розпорядження Кабінету Міністрів України приймаються без заголовка);

г) дата прийняття акта;

г) номер акта;

д) дані про посадову особу, яка підписала акт¹;

5) публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (в Україні закони публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України» та «Юридичний вісник України»; постанови Кабінету Міністрів – у «Збірниках постанов уряду України» та газеті «Урядовий кур'єр»; закони і підзаконні акти – у часописі «Офіційний вісник України»).

Структура нормативно-правового акта залежить від його специфіки і виду, припускає поділ нормативного матеріалу на підрозділи.

Основні структурні елементи нормативно-правового акта:

1. *Преамбула* – вступна частина, безстатейне (таке, що не містить норм права) загальне введення, у якому дається обґрунтування закону, визначаються цілі, завдання й іноді формулюються вихідні світоглядні положення. Зараз преамбули в законах зустрічаються рідко;

2. *Пункти, статті* – містять вихідні одиниці нормативно-правового акта - нормативні розпорядження. Через нормативне розпорядження стаття співвідноситься з нормами права.

Статті можуть поділятися на частини, а пункти – на абзаци і підпункти. І статтю, і частини, із яких вона складається, прийнято позначати скорочено початковими буквами: статтю - «ст.», а частини (абзаци) статей - «ч.». Статті в законах нумеруються, нерідко нумеруються і частини (абзаци) статей, тоді вони, як правило, називаються пунктами;

3. *Глави* - є у великих за обсягом нормативно-правових актах;

4. *Розділи* - об'єднують глави у великих за обсягом нормативно-правових актах. Можлива й інша ситуація, коли статті, пункти об'єднуються в розділи, а розділи - у глави;

5. *Частини* - найбільші підрозділи закону, містяться, як правило, у кодексах. Так, Кримінальний кодекс, Цивільний кодекс поділяються на дві частини: Загальну і Особливу.

---

¹ Правові акти глави держави, які підлягають відповідно до конституції підписанню главою уряду або міністром (скріплюються підписами відповідних посадових осіб з визначенням їх реквізитів: назви посад і імен цих посадових осіб) називаються контрастисигнованими актами. Див. про них докладніше «Поняття підзаконного нормативно-правового акта».

Розташування норм права в статтях нормативно-правового акта:

- 1) зазвичай правова норма міститься в одній статті, чим полегшується її ухвалення;
- 2) у ряді випадків для вираження складної норми права потрібні декілька статей;
- 3) іноді в одній статті містяться декілька норм права.

У чому полягає відмінність між нормативним актом та іншими правовими актами (зокрема, актом тлумачення норм права й актом застосування норм права)?

1. По-перше, нормативно-правовий акт містить у собі правові норми, встановлює нові права й обов'язки, яких раніше не було, або змінює (скасовує) їх. Інші юридичні акти не встановлюють нових норм права. Акт тлумачення норм права, наприклад, лише пояснює чинні норми.

2. По-друге, нормативно-правовий акт містить норми права загального характеру, тоді як індивідуальний акт (акт застосування норм права) має індивідуальну спрямованість. Він стосується конкретної особи або вирішення конкретної юридичної справи (наприклад, пошкодження насаджень заборонене - адресовано до всіх а Указ Президента призначити «такого-то» головою обласної адміністрації - це правовий, а не нормативно-правовий акт, тому що норм права в ньому немає, тобто немає прав і обов'язків, відтак, - це акт застосування норм права).

Види нормативно-правових актів

1. Види нормативно-правових актів за юридичною чинністю:

- закони;
- підзаконні нормативні акти.

Юридична чинність нормативно-правового акта визначається Конституцією і Законом про нормативні акти. Юридична чинність нормативно-правового акта - це його специфічна властивість мати точно позначене місце в ієрархії інших правових актів і залежати за формальною обов'язковістю від того, який орган видав акт, тобто хто є суб'єктом нормотворчості.

2. Види нормативно-правових актів за сферою дії:

- загальні;
- спеціальні;
- локальні.

3. Види нормативно-правових актів за характером волевиявлення:

- акти встановлення норм права;
- акти заміни норм права;
- акти скасування норм права.

4. Види нормативно-правових актів за галузями законодавства:

- цивільні;
- кримінальні;
- адміністративні;
- кримінально-процесуальні;
- адміністративно-процесуальні та ін.

Основні нормативно-правові акти за галузями законодавства іменуються галузевими кодексами (Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Адміністративний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс. Адміністративно-процесуальний кодекс та ін.).

5. Види правових актів за суб'єктами нормотворчості в Україні:

Верховна Рада України - *закони і постанови;*

Верховна Рада Автономної Республіки Крим - *постанови* (з питань, що носять нормативно-правовий характер) *і рішення* (з питань організаційно-розпорядчого характеру);

Президент України - *укази* (нормативні та ненормативні) *і розпорядження;*

Кабінет Міністрів України - *постанови і розпорядження;*

керівники міністерств і відомств - *нормативні накази, інструкції, розпорядження, положення, вказівки міністра;*

Рада Міністрів Автономної Республіки Крим - *постанови, рішення і розпорядження;*

голови місцевих (обласних і районних) державних адміністрацій – *розпорядження;*

місцеві ради народних депутатів, їх виконавчі комітети - *рішення і нормативні постанови;* керівники їхніх управлінь і відділень - *нормативні накази;*

адміністрація державних підприємств, установ, організацій - *нормативні накази, статuti, положення та інструкції.*

Висновки з другого питання:

Нормативно-правовий акт – офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Або інакше: акт правотворчості, який містить юридичні норми. Отже, нормативно-правовий акт становить рішення правотворчого органа, спрямоване на встановлення, зміну або скасування дії норм права.

Нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: функцію юридичного джерела права і функцію форми права, тобто виступає як спосіб існування і вираження норм права.

3. Закон як вид нормативно-правового акту

Серед нормативно-правових актів провідне місце посідають закони.

Закон — нормативно-правовий акт представницького вищого органа державної влади (або громадянського суспільства /безпосередньо народу/), який регулює найважливіші питання суспільного життя, установлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури.

Характеристика закону як правового документа вищої юридичної чинності означає, таке:

– закон є незаперечним, тобто ніякий інший орган, крім законодавчого, не може його скасувати або змінити;

– усі інші нормативні акти (державних органів, громадських організацій, комерційних корпорацій) знаходяться «під» законом, є підзаконними. Вони ґрунтуються на законах і не суперечать їм.

Ознаки закону:

1. Акт точно визначених, вищих за статусом суб'єктів влади в державі, як правило, *вищого представницького органа країни* (в Україні - Верховна Рада) або *громадянського суспільства (безпосередньо народу)* (референдум);

2. Акт, що *може бути лише нормативним за змістом* (на відміну від акта застосування норм права і акта тлумачення норм права);

3. Завжди письмовий акт-документ, який закріплює норми права, що вводяться, або їх зміни, містить первинні, засадничі норми права, яких раніше в правовій системі не було, до того ж – норми з ключових, основних питань життя, встановлює права і обов'язки громадян;

4. Акт, що ухвалений у суворій відповідності з конституцією і раніше ухваленими законами, і не потребує додаткового затвердження;

5. Акт, що може бути замінений, як правило, лише законом і перевірений на відповідність конституції тільки Конституційним судом;

6. Акт, що має вищу юридичну чинність, тобто акт найвищого юридичного «рангу»; всі інші акти повинні відповідати закону, ні в чому йому не суперечити;

7. Акт, ухвалений із дотриманням особливої законодавчої процедури, яка зветься законодавчим процесом.

Висновки з третього питання:

Закон — нормативно-правовий акт представницького вищого органа державної влади (або громадянського суспільства /безпосередньо народу/), який регулює найважливіші питання суспільного життя, устанавлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури.

Характеристика закону як правового документа вищої юридичної чинності означає, таке:

– закон є незаперечним, тобто ніякий інший орган, крім законодавчого, не може його скасувати або змінити;

– усі інші нормативні акти (державних органів, громадських організацій, комерційних корпорацій) знаходяться «під» законом, є підзаконними. Вони ґрунтуються на законах і не суперечать їм.

4. Підзаконні нормативно-правові акти

Підзаконні нормативні правові акти — це акти, які приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів і не повинні суперечити їм.

Існування підзаконних нормативних актів у правовій системі обумовлене багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного (в тому числі локального) нормативного регулювання; необхідністю оперативного, компетентного і

професійного вирішення питань у відповідних сферах життєдіяльності суспільства. Акти цієї групи утворюють складну ієрархічну систему.

Їх можна класифікувати за такими критеріями:

1) за суб'єктами видання — нормативні акти глави держави, уряду, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів і посадових осіб місцевого самоврядування та ін.;

2) за компетенцією правотворчого органу і сферою дії акта — загальні (нормативні акти Президента, уряду, іноді центральних органів виконавчої влади, які обов'язкові для виконання на всій території держави); відомчі (нормативні акти органів спеціальної компетенції — міністерств, відомств, які поширюються тільки на організації і осіб даного відомства); локальні (нормативні акти органів місцевого самоврядування і місцевої виконавчої влади, сфера дії яких обмежена відповідною територією, і нормативні акти підприємств, установ, організацій, які діють тільки в межах цих організацій);

3) за зовнішньою формою акта — укази, постанови, накази, розпорядження, рішення, статути, правила і т. ін.;

4) за часом дії — постійні і тимчасові;

5) за характером правотворчої компетенції (наприклад, нормативні акти глави держави) і прийняті в порядку реалізації делегованих повноважень (наприклад, нормативні акти органів місцевого самоврядування);

6) за порядком прийняття — видані особисто (наприклад, керівником відомства або главою місцевої державної адміністрації) і прийняті колегіальне (наприклад, Кабінетом Міністрів на його засіданні, місцевою Радою на її сесії).

Згідно з Конституцією і законами України розрізняють такі види підзаконних нормативних правових актів.

Нормативні правові акти Президента України. Президент України — глава держави — на основі Конституції і законів України в межах своїх повноважень видає нормативні акти у формі указів, які є обов'язковими для виконання на всій території України (ст. 106 Конституції України). Прикладом може бути Указ Президента України від 27 грудня 2001 року “Про державну службу експортного контролю України”.

Нормативні правові акти Кабінету Міністрів України. Кабінет Міністрів України — вищий орган у системі органів виконавчої влади — в межах своєї компетенції видає нормативні акти у формі постанов, які є обов'язковими до виконання (ст. 117 Конституції України). Постановами Кабінету Міністрів оформлюються найбільш важливі рішення, а рішення з оперативних, поточних питань видаються у формі розпоряджень (так, постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2002 року “Про порядок та

терміни дії галузевих стандартів і прирівняних до них інших нормативних документів колишнього СРСР” має нормативний характер. Кабінет Міністрів приймає нормативні акти спільно з іншими центральними органами (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 квітня

1999 року “Про проведення заліків простроченої взаємної заборгованості підприємствами, установами, організаціями електроенергетики, вугільної та газової промисловості”). Правові акти Кабінету Міністрів готуються за спеціальною процедурою, передбаченою Положенням про підготовку проектів постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України. До основного тексту акта завжди додається пояснювальна записка, в якій наводяться необхідні обґрунтування і прогнози очікуваних соціально-економічних, юридичних та інших наслідків його реалізації. Проекти рішень нормативного характеру підлягають обов'язковому узгодженню з Міністерством юстиції України.

Нормативні правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Міністри та керівники інших центральних органів виконавчої влади в межах компетенції очолюваних ними органів у відповідній сфері управління видають нормативні акти у формі наказів (ст. 117 Конституції України, п. 6 Загального Положення про міністерство, інший центральний орган державної виконавчої влади України), Правління Національного банку України видає постанови. Нормативні акти центральних органів виконавчої влади називають відомчими; вони, як правило, поширюються на осіб, що перебувають у системі службового підпорядкування відповідного міністерства, відомства. У випадках, передбачених законодавством, а саме, коли вони торкаються прав, свобод, обов'язків громадян або мають міжвідомчий характер, нормативні акти міністерств є обов'язковими до виконання іншими суб'єктами права.

Наказами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади затверджуються такі нормативні акти, як інструкції (наприклад, Інструкція про звільнення від виконання вимог міжнародних конвенцій під час Конвенційної сертифікації суден України, затверджена наказом Мінтрансу України від 27 вересня 2000 р.), положення (наприклад, Положення про філії – територіальні управління) НБУ, затверджене постановою Правління Національного банку України від 22 грудня 2000 року), порядок (наприклад, Порядок розподілу додаткових коштів між обласним бюджетом та бюджетами територіальних громад, затверджений наказом Мінфіна України від 3 листопада 2000 року) та ін. У разі потреби міністерства видають спільні нормативні акти разом з іншими міністерствами, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та представницькими органами (наприклад, наказ Мінекономіки України, МВС України, Державної податкової адміністрації України, Державного Комітету стандартизації, метрології і сертифікації України від 26 червня 2000 року

“Про організацію контролю за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог нормативно-правових документів, які регламентують оптову та роздрібну торгівлю аудіовізуальними товарами та примірниками фонограм”).

Нормативні правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають державній реєстрації в Міністерстві юстиції України.

Нормативні правові акти місцевих державних адміністрацій. Виконавчу владу в областях і районах, у містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень і на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних і делегованих повноважень видає розпорядження, обов'язкові для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб та громадян, які знаходяться на відповідній території. Керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевої державної адміністрації видають накази (ст. 6 Закону України “Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року)¹. Акти місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України або інтересам територіальних громад чи окремих громадян, можуть бути оскаржені до органу виконавчої влади вищого рівня або суду.

Розпорядження голови державної адміністрації, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, іншим актам законодавства або є недоцільними, неекономічними, неефективними за очікуваними чи фактичними результатами, скасовуються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня або в судовому порядку.

Нормативні правові акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування в Україні здійснюється через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради. Органи місцевого самоврядування при виконання функцій, делегованих їм державними органами, в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими для виконання на відповідній території (ст. 144 Конституції України, ст. 59 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”). Рішення Ради приймаються на її пленарному засіданні після обговорення відкритим або таємним голосуванням більшістю депутатів від загального складу Ради.

Сільський, селищний, міський голова, голова районної в місті, районної, обласної ради, яким делеговані державні функції, в межах своїх повноважень видає розпорядження.

Виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради в межах своїх повноважень, делегованих державними органами, приймає рішення. Рішення приймаються на засіданні виконавчого комітету більшістю голосів від загального складу і підписуються сільським, селищним, міським головою.

6. Локальні нормативні правові акти. До локальних нормативних, правових актів належать акти, що видаються державними установами і організаціями різних форм власності для регламентації своїх внутрішніх питань і які поширюються на членів цих організацій (наприклад, накази керівників підприємств, Правила внутрішнього трудового розпорядку, Положення про порядок накладення дисциплінарних стягнень тощо). Акти цієї групи спрямовані на деталізацію вимог загальної норми права стосовно умов діяльності відповідного колективу.

Висновки з четвертого питання:

Підзаконні нормативні правові акти — це акти, які приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів і не повинні суперечити їм.

Існування підзаконних нормативних актів у правовій системі обумовлене багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного (в тому числі локального) нормативного регулювання; необхідністю оперативного, компетентного і професійного вирішення питань у відповідних сферах життєдіяльності суспільства. Акти цієї групи утворюють складну ієрархічну систему.

Висновки до теми:

Форма права – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені або санкціоновані державою чи загальноновизнані суспільством. Це, по суті, різні види права, зовнішня форма існування змісту норм права.

Історія правознавства знає 4 форми права: 1) правовий звичай; 2) правовий прецедент; 3) нормативно-правовий договір; 4) нормативно-правовий акт.

Нормативно-правовий акт – офіційний акт-волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Або інакше: акт правотворчості, який містить юридичні норми. Отже, нормативно-правовий акт становить рішення правотворчого органа, спрямоване на встановлення, зміну або скасування дії норм права.

Нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: *функцію юридичного джерела права* і *функцію форми права*, тобто виступає як спосіб існування і вираження норм права.

Закон — нормативно-правовий акт представницького вищого органа державної влади (або громадянського суспільства /безпосередньо народу/), який регулює найважливіші питання суспільного життя, установлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури.

Характеристика закону як правового документа вищої юридичної чинності означає, таке:

– закон є незаперечним, тобто ніякий інший орган, крім законодавчого, не може його скасувати або змінити;

– усі інші нормативні акти (державних органів, громадських організацій, комерційних корпорацій) знаходяться «під» законом, є підзаконними. Вони ґрунтуються на законах і не суперечать їм.

Підзаконні нормативні правові акти — це акти, які приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів і не повинні суперечити їм.

Існування підзаконних нормативних актів у правовій системі обумовлене багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного (в тому числі локального) нормативного регулювання; необхідністю оперативного, компетентного і професійного вирішення питань у відповідних сферах життєдіяльності суспільства. Акти цієї групи утворюють складну ієрархічну систему.